

Sirok, Siroki Vár-hegy kaptárkövek természeti emlék kezelési terve

Megalapozó dokumentáció

1. Általános adatok

1.1. A tervezési terület azonosító adatai

Közigazgatási elhelyezkedése, kiterjedése/nagysága:

Megye: Heves

Település: Sirok

Sirok 0192/9 helyrajzi számú ingatlanból 1609,944 m², azaz 0,161 ha a

735713,938	288967,781
735711,125	288956,438
735703,563	288941,938
735690,000	288932,469
735689,938	288932,438
735665,688	288951,469
735695,938	289023,750
735689,000	289000,219
735689,750	288983,063
735694,375	288968,656
735710,688	288973,406

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

0192/10 helyrajzi számú ingatlanból 4721,335 m², azaz 0,472 ha a

735798,000	289056,625
735767,563	289024,031
735764,688	289029,969
735754,000	289025,906
735757,313	289011,938
735752,563	289009,844
735754,375	288999,938
735745,500	288988,563
735723,375	289009,344
735704,313	288984,594
735716,188	288977,500
735713,938	288967,781
735710,688	288973,406
735694,375	288968,656
735689,750	288983,063
735689,000	289000,219
735695,938	289023,750
735709,750	289056,875

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

0192/11 helyrajzi számú ingatlanból 162,327 m², azaz 0,016 ha a

735803,188	289056,625
735774,813	289026,250
735767,563	289024,031
735798,000	289056,625

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

0192/19 helyrajzi számú ingatlanból 11697,066 m², azaz 1,170 ha a

735901,125	288906,125
735917,938	288915,500
735931,875	288888,969
735758,000	288879,000
735714,938	288912,844
735743,750	288962,250
735756,125	288979,938
735774,250	288973,938
735769,563	288957,531
735775,813	288954,313
735779,688	288958,969
735785,188	288957,594
735793,875	288944,719
735805,813	288942,750
735810,625	288931,656
735820,500	288931,688
735827,250	288938,469
735828,688	288955,313
735836,750	288956,125
735843,000	288945,500
735855,188	288939,250
735869,125	288943,531
735875,688	288942,438
735887,688	288931,563
735900,313	288905,594

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

0192/20 helyrajzi számú ingatlanból 2731,197 m², azaz 0,273 ha a

735917,938	288915,500
735901,125	288906,125
735901,813	288928,031
735895,813	288946,469
735875,875	288978,813
735876,313	288986,594
735860,875	288998,875
735848,813	289027,844
735829,875	289033,406
735816,563	289032,750
735803,500	289025,313
735801,438	289024,156
735794,938	289025,906
735791,438	289032,406
735784,688	289032,469

735784,125	289029,125
735774,813	289026,250
735803,188	289056,625
735843,750	289056,500

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

0193 helyrajzi számú ingatlanból 12451,767 m², azaz 1,245 ha a

735901,125	288906,125
735900,313	288905,594
735887,688	288931,563
735875,688	288942,438
735869,125	288943,531
735855,188	288939,250
735843,000	288945,500
735836,750	288956,125
735828,688	288955,313
735827,250	288938,469
735820,500	288931,688
735810,625	288931,656
735805,813	288942,750
735793,875	288944,719
735785,188	288957,594
735779,688	288958,969
735775,813	288954,313
735769,563	288957,531
735774,250	288973,938
735756,125	288979,938
735743,750	288962,250
735714,938	288912,844
735690,000	288932,406
735690,000	288932,469
735703,563	288941,938
735711,125	288956,438
735713,938	288967,781
735716,188	288977,500
735704,313	288984,594
735723,375	289009,344
735745,500	288988,563
735754,375	288999,938
735752,563	289009,844
735757,313	289011,938
735754,000	289025,906
735764,688	289029,969
735767,563	289024,031
735774,813	289026,250
735784,125	289029,125
735784,688	289032,469
735791,438	289032,406
735794,938	289025,906
735801,438	289024,156
735803,500	289025,313

735816,563	289032,750
735829,875	289033,406
735848,813	289027,844
735860,875	288998,875
735876,313	288986,594
735875,875	288978,813
735895,813	288946,469
735901,813	288928,031

EOV koordinátájú töréspontokkal körülhatárolt terület.

A terület védettségi kategóriája: **helyi jelentőségű védett természeti terület, természeti emlék**

Védett terület neve: **Siroki vár és környéke természetvédelmi terület, Siroki Vár-hegy kaptárkövek természeti emlék**

Törzskönyvi száma: **9/14/TT/78.**

Védetté nyilvánító jogszabály: **196./1978. (XII. 5.) VB. határozat, Sirok Község 19/2005. (XI. 29.) Önkormányzati rendelete, Sirok Község 9/2010. (V. 29.) Önkormányzati rendelete**

Természetvédelmi kezelésért felelős szerv: **Bükk Nemzeti Park Igazgatóság**

A működési területe szerint érintett nemzetipark-igazgatóság: **Bükk Nemzeti Park Igazgatóság**

Tervezési területen illetékes természetvédelmi hatóság: **Észak-magyarországi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség**

Tervezési területtel átfedő, európai közösségi jelentőségű, vagy nemzetközi egyezmény hatálya alá tartozó terület megnevezése és sorszáma: **nem része Natura 2000 területnek**

1.2. A tervezési terület természetvédelmi rendeltetése

A földtudományi (geológiai és geomorfológiai), valamint kultúrtörténeti (régészeti) értéket hordozó kaptárkövek fennmaradásának biztosítása.

A kaptárkövek környezetében található védett növény- és állatfajok, életközösségek megőrzése, életfeltételeik zavartalanságának és fennmaradásának biztosítása.

A kultúrtörténeti és természeti értékek feltárását, megismerését, megőrzését szolgáló kutatási tevékenységek feltételeinek biztosítása.

A terület ismeretterjesztési, oktatási és környezeti nevelési célokat szolgáló bemutatása, a szemléletformálást, a környezettudatos magatartást szolgáló oktatási, nevelési, bemutatási feltételek fejlesztése.

1.3. Ingatlan-nyilvántartási adatok

Település neve	Hrsz/alrészlet	Kiterjedés (ha)	Művelési ág	Tulajdonos, tulajdonosi csoport	Vagyonkezelő
Sirok	0192/10 ⁽¹⁾ *	2,9796	legelő	Magyar Állam	Nemzeti Földalapkezelő Szervezet
	0192/11 ⁽¹⁾ *	0,0606	kivett saját használatú út	Sirok Község Önkormányzata	Sirok Község Önkormányzata
	0192/19 ⁽¹⁾⁽²⁾⁽³⁾ *	4,6584	legelő	magán	magántulajdonos
	0192/20 *	0,7588	legelő	Magyar Állam	Nemzeti Földalapkezelő Szervezet
	0192/9 *	22,8192	erdő	Magyar Állam; magán	KIVING Ingatlanszállító és Beruházásszervező Kft; magántulajdon
	0193 ⁽⁴⁾ *	1,2853	kivett rom	Magyar Állam	Műemlékek Nemzeti Gondnoksága

(1) - Víz- és szennyvízvezeték szolgalmi jog – Kincstári Vagyoni Igazgatóság

(2) - elővásárlási jog – Magyar Állam

(3) - jelzálogjog – Gyöngyös-Mátra Takarékszövetkezet; Nagykáta és vidéke Takarékszövetkezet

(4) - műemlék

* - a terület által csak részben érintett ingatlanok

1.4. A tervezési területre vonatkozó egyéb hatályos előírások

Helyi jelentőségű védett területté nyilvánító rendelet:

Védetté nyilvánító korábbi jogszabályok:

– 196./1978. (XII. 5.) VB. határozat egyes objektumok védetté nyilvánításáról. A határozat 6. pontjában szerepel a „Siroki vár környezete”.

– Sirok Község 19/2005. (XI. 29.) Önkormányzati rendelete

A rendelet 31.§ -a foglalkozik a helyi értékvédelemmel, 32.§-a tartalmazza a helyi védelem alatt álló természeti és művi értékek szabályozási előírásait.

Védetté nyilvánító új jogszabály: Sirok Község 9/2010. (V. 29.) Önkormányzati rendelete

A rendelet 7. sz. függeléke szerint: „helyi jelentőségű természetvédelmi területek, értékek „a siroki vár környéke: 0192/3, 0193/4, 0192/5, 0193/6, 0192/8, 0193/9, 0192/10, 0193/11, 0193/12”. Megjegyezzük, a függelékben felsorolt helyrajzi számok listája pontatlanul szerepel, helyesen: 0192/3, 0192/4, 0192/5, 0192/8, 0192/10, 0192/11, 0192/12, 0192/19, 0192/20

A rendelet 1. sz. függeléke szerint a „Sirok, vár 0192/7, 0192/8, 0192/10, 0192/11, 0192/12, 0192/19, 0192/20, 0193” hrsz-ú területek régészeti érintettségű területek.

A rendelet 2. sz. függeléke szerint a gótikus várrom (0193 hrsz) műemlékek közé tartozik.
A rendelet 3. sz. függeléke szerint „a gótikus várrom környezetében a 0192/4, 0192/7, 0192/8, 0192/9, 0192/10, 0192/11, 0192/19, 0192/20, 0192/22, 0192/23, 0196/4, 0197, 0198 hrsz-ú telkek” műemléki környezetbe tartoznak.

Településrendezési terv:

Sírok Község Településszerkezeti Tervéről szóló 52/2010. (06.28.) önkormányzati határozata, valamint Szabályozási Tervéről és Helyi Építési Szabályzatáról szóló 9/2010. (VI.29.) önkormányzati rendelete szerint a tervezési területen a 0192/10-11, 0192/19-20, 0193 hrsz-ú területek beépítésre szánt terület – különleges terület – várrom (Ki-1) övezetbe, a kis részben érintett 0192/9 hrsz-ú terület erdőterület övezetbe tartozik. A Helyi Építési Szabályzatban az övezetekre az alábbi előírások érvényesek:

„Különleges terület 10.§

(1) A különleges területek a település beépítésre szánt területének a 7-9. §-ok szerinti területtől eltérő, funkciójuk és a rajtuk elhelyezett építmények miatt különleges, egyedi szabályozást igénylő részei.

(2) A különleges területen elhelyezhető funkciók és az ennek megfelelő övezetek a következők:

- **Ki** jelű különleges idegenforgalmi terület
 - Ki-1 várrom

....

(3) A **Ki** jelű építési övezet

a) A **Ki** jelű építési övezetben elhelyezhetők:

- a siroki várrom és kiszolgáló épületei,
- szálloda és más szálláshely-szolgáltató épületek,
- kereskedelmi-, fogadó, vendéglátó épületek,
- lóistálló, lovarda, állattartó épületek
- a tulajdonos, üzemeltető lakása,
- közösségi és sportolási célú épületek, szabadterei pályák, játszótér,
- kerti építmények, medencék, stb.
- a terület fenntartását szolgáló építmények,
- a területhasználathoz szükséges fásított parkolók.

b) az övezetben az épületek szabadonálló módon, legalább 5 m-es előkert megtartásával helyezendők el.

c) az építési övezetre vonatkozó előírások:

Övezeti jele	Építési telek				Építmény
	Kialakítható legkisebb területe (m ²)	Beépítés módja	Megengedett legnagyobb beépítettsége (%)	Kialakítandó legkisebb zöldfelülete (%)	Megengedett legnagyobb építmény-magasság (m)
Ki-1	Kialakult	szabadonálló	kialakult	kialakult	kialakult
Ki-2	10000	szabadonálló	40	40	12,5
Ki-3	10000	szabadonálló	30	40	5,5
Ki-4	3000	szabadonálló	40	40	5,5

Erdőterület 15.§

(1) az erdőterületek olyan beépítésre nem szánt területek, amelyek jellemzően az erdő folyamatos fenntartásának céljára szolgálnak.

- (2) Sirok belterületi erdőterületei az építésszabályozási övezeti besorolás szerint az Ev jelű, védelmi céllal hasznosítandó, meglévő erdőterületekhez tartoznak.
- (3) Az Ev jelű erdők övezetében elhelyezendő építmények a máshol és másként nem létesíthető:
- a) nyomvonal jellegű építmények és műtárgyaik,
 - b) a kutatást és az ismeretterjesztést szolgáló, épületnek nem minősülő építmények,
 - c) a honvédelmet és belbiztonságot szolgáló műtárgyak.
- (4) Az erdő elsődleges rendeltetését az erdészeti hatóság állapítja meg. Az erdőgazdasági övezetekben minden engedélyköteles építési munka, területhasználat-módosítás csak az erők védelmével, létesítésével, kezelésével, használatával összefüggő országos hatályú jogszabályok alapján és az erdészeti hatósággal, mint szakhatósággal egyetértésben történhet, de mindenkor figyelemmel az erdő védelméről szóló törvény vonatkozó szakaszaira.”

Erdőterv:

A kaptárkövek erdőterület, erdőtervezési körzet által nem érintettek.

A terület nyugati irányban átfedésben van a Parádi erdőtervezési körzet Sirok 129 erdőtag C/30/ erdőrészlet területével. Az erdőrészletben az erdő elsődleges rendeltetése faanyagtermelő, kismértékben tűzveszélyes faállományok jellemzik a területet. A következő tervezés éve 2021.

A terület déli irányban átfedésben van a Parádi erdőtervezési körzet Sirok 129 erdőtag E/50/ erdőrészlet területével. Az erdőrészletben az erdő elsődleges rendeltetése parkerdő, kismértékben tűzveszélyes faállományok jellemzik a területet. A következő tervezés éve 2021.

2. A tervezési terület állapotának leírása

2.1. Környezeti elemek

A siroki Vár-hegyet felépítő tufa rétegtani besorolásán még vitatkoznak a geológusok. Eredendően az alsó-miocén kárpáti emeletében kezdődő vulkáni működés nyomán keletkezett, uralkodóan ártufa kifejlődésű, erősen összesült, horzsaköves **Tari Dácittufa Formációval** azonosították a siroki sziklák kőzetanyagát. A legújabb felfogás szerint inkább a bádai emeletben (15-16 millió éve) képződött **Gyöngyössolyosi Riolit Formáció** „dagadókúpjaihoz”, lávadómjaihoz kapcsolódó riolittufa-szórások, ignimbrites árok termékének tekinthető. A Sirok környéki törmelékes vulkanikus kőzetek tehát nem a bükkaljai tufák keletkezésével, hanem inkább a mátrai vulkanizmussal hozhatók kapcsolatba.

Tari Dácittufa Formáció (korábbi neve: középső riolittufa szint)

A ún. „középső riolittufa” dácittufa szintszerűen a Mátra hegység É-i oldalán Tar – Ágasvár – Galyatető – Parádsasvár – Rózsaszállás – Disznókő – Oroszlánvár – Cseresznyéstető – Sirok vonalában, K-en Verpelétig a felszínen összefüggő sávban nyomonkövethető. A tufa biotit-piroxén-földpát-kvarc tartalmú horzsaköves üvegtufa főleg ignimbrites ártufa jellegű, néhol vízben felhalmozódott faciesek kíséretében. Radioaktív kora 15,9-16,8 M év (Pécskay Z. 2002 in Zelenka T. et al. 2004). A többször ismétlődő kitörések tufái az egykori völgyet kitöltő ignimbrit-árakban kihülési oszlopos elválást mutatnak, gázkifúvásos csatornákkal (Tarnaszentmária), míg a hullott változatoknál *akkréció lapillis szintekkel* jellemezhetők. Ezek utólagos felszíni eróziója „kögomba” formát mutat (siroki Várhegy). (Zelenka T. 2010)

Gyöngyössolyosi Riolit Formáció (rég neve: bádai riolit összlet)

A bádai andezit vulkanizmus végén a Ny-i Mátrában az andezit kaldera központi részen helyi riolittufa szórás és riolit dagadókúpok jelentkeznek Gyöngyössolyos Kis-hegy –

Asztagkő – Bánya-bérc – Mátrakeresztes – Korlát-tető – Apc – Lőrinci vonalában. A Gyöngyössolymos kis-hegyi folyásos, litofízás, szferoidos riolit láva egy része vízbe ömlött, melyet a lávaárak végén jelentkező perlit jelenléte is bizonyít. A riolit kora felső bádeni (K/Ar kor 15 M év). A Keleti-Mátrában ennek a szintnek felel meg a Pisztrángos-tónál feltárt dácitódóm lávafolyása (K/Ar kor 15 M év), Mátrafüred–Abasárnál, a Holló-kő D-i előterében a több ciklusú kitörésből származó *akkréciós lapillis riolittufa* és vegyestufa (Vargáné Máté K. 1967). (Zelenka T. 2010) A Mátrától ÉK-re, a siroki Várhegyet és környékét felépítő nagyvastagságú riolittufa-összlet megjelenése alapján közeli kitörési központból származik, emiatt egyes kutatók a *Gyöngyössolymosi Riolit Formációba* sorolják. (Pelikán P. 2010)

A kaptárkövek geomorfológiai megjelenését elsősorban a kitettség és az időjárási viszonyok határozzák meg. A kaptárköveket alkotó tufakőzet mállekony, könnyen faragható, nem fagyálló, a szélsőséges időjárási viszonyoknak kevésbé ellenálló.

A tufafelszíneken általában barnaföldek alakultak ki, de – a fülkés sziklákat is figyelembe véve – jelentős a kopárok részaránya. A sziklákat fedő kevésbé vastag, törmelékes talajokat a ranker és váztalajok közé sorolhatjuk. Az utóbbi 70-80 évben a talajosodási folyamatok felerősödtek.

A sziklák faragásának időszakában a talajtakaró valószínűleg kisebb kiterjedésű és vékonyabb lehetett. Erre a szomolyai Vén-hegy kaptárkőnél végzett régészeti kutatások világítanak rá, hiszen a néhol 0,8-1,0 m vastag talaj takarásából több fülke is előkerült, valamint a sziklák lábánál csatornákat, tálalakú mélyedéseket tártak fel.

2.2. Élettelen természeti értékek

A vártól délnyugat felé, azaz a falu irányába kimagasló sziklagerincen különböző mesterséges befaragásokat lehet megfigyelni. A déli várfal alatt, a külső sziklafelületen szintén több fülkeszerű mélyedés látható, amelyek jelentősen elkoptak. Néhány sziklaüreg esetében elképzelhető a mesterséges kialakítás.

2.3. Biológiai jellemzők

A terület állatföldrajzi szempontból az *Ósmátra (Matricum)* faunakörzetbe, a *Börzsöny-Mátra-Bükk vonulat (Eumatricum)* faunajárásba tartozik. Növényföldrajzi besorolása szerint a *Pannoniai Flóratartomány (Pannonicum) Északi-középhegység (Matricum)* flóravidékének *Borsodi (Borsodense)* flórajárásához tartozik, de déli fekvéséből adódóan átmeneti területnek minősül az Alföld felé (*Eupannonicum*).

A kaptárkövek környezetében jelentős inváziós terhelés /fehér akác (*Robinia pseudo-acacia*)/ tapasztalható. További növényfajok: a Vár-hegy déli oldalában molyhos tölgy (*Quercus pubescens*), vadrózsa (*Rosa canina*), kökény (*Prunus spinosa*), egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*). Védett növény- és állatfajokra vonatkozóan adattal nem rendelkezünk.

2.4. Táj- és kultúrtörténeti adottságok

A fülkés sziklákat a szomolyai lakosok nevezték kaptárköveknek, Eger környékén vakablakos köveknek, másutt köpüsköveknek, Ördögtoronynak, Nagybábaszéknek, Nyergesnek, Hegyeskőnek, Kecsekőnek, Ablakoskőnek, Királyszékének, Kösárcánynak mondják azokat. Legismertebbé és legelterjedtebbé a kaptárkő elnevezés vált. Ezen a néven említik

tanulmányaikban a kaptárkövek rejtélyének megoldásán fáradozó kutatók is: 1865-ben Kubinyi Ferenc, 1885-ben és 1891-ben Bartalos Gyula, 1939-ben Klein Gáspár, a 60-as években Saád Andor, a 70-es évektől pedig Mihály Péter.

A Királyszéke sziklát kettészelő Kutyaszorítóban lévő egyik fülke hátlapjába kettős halmon álló kettős kereszt van bevésve. Keletkezési ideje ismeretlen, minden bizonnyal a fülkefaragás időszakát követően keletkezett. Bartalos Gyula leírásaiban már szerepel, tehát a befaragás ideje száz évnél többre tehető.

Legtöbb vitát a sziklaalakzatok oldalaiba vájt fülkék eredete, készítésük oka váltott ki. Az átlagosan 60 cm magas, 30 cm széles és 25-30 cm mély fülkék peremén - az épségben lévőknél még jól láthatóan - bemélyedő keret fut körbe, széleiken néhol lyukak is kivehetők. Ezek a nyomok arra utalnak, hogy a fülkéket lefedték, a fedlapot a lyukakba vert ékekkel rögzítették. A keretnyommal rendelkező fülkék elég rendszertelenül vannak elhelyezve a sziklafalakon, a nyílások rendkívüli formagazdagsága pedig megkövetelte, hogy mindegyikhez egyedi méretű és alakú fedelet készítsenek. A kaptárfülkék rendeltetésével kapcsolatban számos feltevés, elmélet született. E téma első alapos kutatója az egri történetrégész pap, Bartalos Gyula szerint a kaptárkövek síremlékek voltak, s a fülkébe az elhunytak hamvait rejtő urnákat helyezték. A kőfülkék kifaragását eleinte a hun-magyarokhoz, később a keltákhoz illetve a szkítákhoz kötötte. Klein Gáspár borsod megyei főlevéltáros a vakablakoknak bálványtartó, áldozat- bemutató rendeltetést valószínűsített, s azokat honfoglalás-kori emlékeknek tartotta. Már Bartalos megemlítette – hangot adva kételyeinek – a ma leginkább ismert és elfogadott véleményt, miszerint a fülkében hajdan méhészkedtek: "A köznép, mely a pillanat hatása alatt okoskodik, a fülkékről kaptárköveknek mondja e sziklát, szerinte ezek a régi ember méhese lettek volna, mintha kőben és árnyékos oldalon laknék a méh." – írta 1891-ben az *Archaeologiai Értesítő* lapjain. A sziklaméhészeti rendeltetés legmeghatározóbb képviselője Saád Andor miskolci orvos volt, aki Korek József régésszel az 1960-as évek elején ásatásokat végzett Szomolyán az V. sziklavonulat kőfülkéjében. A régészeti feltárások során előkerült, 11-14. századból származó leletek azonban egyik feltevés igazolására sem szolgáltatott bizonyítékot.

Ennek ellenére mégis az a nézet vált elfogadottá és a közvélemény számára ismertté, hogy a kaptárkövek fülkéi a középkori erdei sziklaméhészet emlékei s a méhészetnek ezt a formáját vagy a honfoglaláskor magyarsághoz csatlakozott kabarok vagy egy Balkán-félszigetről idemenekült kicsiny népcsoport (agriánok) honosították meg. A kaptárkövek fülkéinek méhészkedésre történő felhasználásával kapcsolatban felmerül azonban néhány kétség! Elgondolkodtató a fülkék égtájak szerinti változatos elhelyezkedése éppúgy, mint a talajszinthez közeli vagy éppen megközelíthetetlen helyre, sötét, hűvös sziklahasadékokba, vízmosások falába faragott fülkék jelenléte. De a keskeny és sekély, sőt előrebukó fülkék esetében is kizárható a méhtartás. A 11. századtól írásos adatok tanúskodnak a méhészet meglétéről, oklevelekben olvashatunk erdei méhészekről, méhvadászokról, de a sziklaméhészetről hallgatnak a források. A szájhagyományok pedig megoszlanak a kultikus és a gazdasági rendeltetés közt.

A siroki Várhegyen található vár két részből áll. A felső vár a sziklacsúcsra épült s eredetileg belsőtoronyos, szabálytalan alaprajzú vár lehetett. Az alsó várat két ólasz rendszerű bástya erősítette meg. Az alsó várudvarból egy sziklába vágott lépcsős alagúton lehetett feljutni a felső vagy fellegvárba. (A folyosó alatt egy újkori sziklahelyiség bejárata nyílik.) A vár legősibb részét képező fellegvár sziklaalapzatába kazamataszerű folyosókat, termeket faragtak. A feljáró alagútból jobbra is és balra is folyosók ágaznak ki, amelyek egy nagy, sziklába vágott teremben egyesülnek. A sziklahelyiségből egy lépcsőfeljáraton a felső vár közepének déli részén emelkedő dongaboltozatos terembe juthatunk. Ez a hajdani belső torony omladozó utolsó maradványa. A felső vár északkeleti részén lépcsőn juthatunk le az

északi fal alatt – és részben azon kívül – a sziklába faragott, néhol helyiségekké bővülő folyosórendszerbe. A sziklaalagútból hét ablaknyíláson tekinthetünk ki a fellegrvár alatti, kőzetbe vájt sánc-árokra, illetve a Tarna völgyére. *Vargha Tivadar és Pásztor József* úgy gondolták, hogy ez a felső vár képezte az első építkezési periódust: „*A siroki vár tehát kezdetben természetes sziklavár, vagyis ősi pogányvár volt. A hegy pereme egymásra rakott óriási nagyságú sziklákkal volt beszegve, bent a szikla belsejében pedig kőbevált barlang-utak képezték a menedéket.*” (Vargha T. 1912)

Még ehhez az első, *sziklavár-periódushoz* tartozhat az alsó szinten lévő sziklából kifaragott, de felmenő falú kaputorony, amelybe egy V-alakúra kivált gyalogkapun lehetett bejutni. Az északi külső védelmi öv felé néző ovális lőrés alakja a kézi íj használatának idejére mutat.

Az alsó vár későbbi bejárata az északi fal közepe tájékán egy beszögelésben nyílt, előtte kisebb farkasverem volt. A sarokbástyák homloksíkját ferde alakították, a falakon tölcserbélletes ágyúlőrés volt. A faragott kövek némelyike félköríves, fargasfogas-gyémántmetszéses díszű, ami másodlagos felhasználásra utal.

Az északkeleti sarokbástya tövében egy 20 méter mélységig kitisztított kút 3 méter átmérőjű pereme látható. Az északnyugati sarokban egy sziklába faragott gabonásverem van, tetején beöntő nyílással, oldalán a gabona kiszédésére szolgáló ajtóval. A déli falhoz egy hosszúkás kőépület támaszkodott, ennek csak alapfalai maradtak meg. Még fellelhetők a hajdani faházak tartóoszlopainak sziklába vésett cölöplyukai is.

A Siroki Vár-hegy déli oldalában lévő kaptárkövek körül kijelölt tervezési terület műemléki környezethez tartozik és védetté nyilvánított régészeti terület része.

2012. szeptember 30-án került sor a pályázati program keretében felújított vár átadására. A vár eddig feltárt részeit 2010-2012 között a Műemlékek Nemzeti Gondnoksága újjátarta fel. A részletes falkutatással megalapozott rekonstrukció során új kapu épült az eredeti mintájára, az egykori istállóépület lefedésével pedig kiállítótér jött létre az alsóvárban.

2.5. Oktatás, kutatás

A Bükkalja vulkanitjainak első részletes leírását Schréter Zoltán (1913, 1943, 1952.) adja. Bükk-vidéket érintő földtani szintetizáló monográfiájában Balogh Kálmán (1964) a kainozóos vulkanoklasztitokat vázlatosan, főként Schréterre támaszkodva ismerteti. Pantó Gábor (1961, 1962, 1965) összefoglaló munkáiban csak érintőlegesen foglalkozik a területtel. A Kárpát-Pannon régió neogén vulkanitjainak újrajvizsgálata is kiterjed a területre (Póka Teréz et al., 1998, Zelenka Tibor et al. 1997). Pentelényi László (1996, 2002, 2005) adja a tervezési terület kőzetének legrészletesebb leírást. Legfrissebb vulkanológiai kutatások Harangi Szabolcs és Lukács Réka nevéhez fűződnek (2009).

A szomolyai Kaptár-völgy fülkéire hívta fel először a figyelmet Kubinyi Ferenc geológus 1865-ben. A kaptárkövek első alapos kutatója Bartalos Gyula tudós pap, aki az „emlékkövek”-ről 1885-ben és 1891-ben két tanulmányt jelentetett meg, lerakva ezzel a kaptárkő-kutatás alapjait. Klein Gáspár borsod megyei főlevéltáros a vakablakoknak bálványtartó, áldozat- bemutató rendeltetést valószínűsített, s azokat honfoglalás-kori emlékeknek tartotta. Kolacskovszky Lajos az 1930-as években foglalkozott a kaptárkövekkel. A kőfülkék topográfiai feldolgozását Saád Andor miskolci orvos kezdte meg, aki Korek József régésszel az 1960-as évek elején ásatásokat végzett Szomolyán az V. sziklavonulat kőfülkéjében. A régészeti feltárások során 36 db 14–15. századi kerámiatöredéket találtak. Eredményeik a Herman Ottó Múzeum Évkönyvében (1972.) jelentek meg. Mihály Péter az 1970-es évektől az ország összes kaptárkő-lelőhelyét egységes módszerrel felmérte, és topográfiai eredményei a megyei múzeumi közlönyökben jelentek meg. 1979-ben

rendszerelte az itt található 117 kaptárfülkét. A legújabb időkben Baráz Csaba (2000, 2002, 2007) szintetizáló műveiben igyekszik megfejteni a fülkés sziklák titkait.

A Siroki Vár-hegyen 1965-től folytatott régészeti feltárást vezető Kovács Béla fülkékre vonatkozó elgondolkodtató megállapítása: „A várat ismertető munkák közül többen leírják az alsó és felső várat elválasztó sziklafalban látható, negyedgömb átmetszetű fülkét, amelyeket ülőfülkéknek tartanak. Ezek azonban igen sok esetben olyan helyen vannak, hogy megközelítésük csak igen nehézkesen, csak létrával történhet. Nemcsak helyük, hanem méretük sem teszi alkalmassá ezeket erre a célra. Valószínűbb, hogy a méhészkedéssel hozhatók összefüggésbe. A vár alatti sziklákon több helyen megfigyelhető volt olyan kaptárfülkék nyoma, mint amilyenek a megyében más helyen levő kaptárköveknél megfigyelhetők. Talán ennek a korábban kialakult méhészkedési gyakorlatnak megfelelően vájták ezeket a fülkét a nehezebben megközelíthető helyekre, amelyekben esetleg fonott vagy fából készült kasok, bödönök is állhattak. Az 1687-ben felvett várleltár tanúsága szerint a hátrahagyott török javak között több mint 12 hordó méz szerepelt, és az itt lévő méhekről is történt említés.” (Kovács B. 1978)

A siroki vár első birtokosai az Aba nemzetség Borh-Bodon ágának tagjai voltak. Első okleveles említésével 1320-ban találkozunk, amikor a Csák Mátéhoz pártolt Borh-Bodon fiától, Demetertől a Károly Róberthez hű Debreceni Dózsa erdélyi vajda és Drugeth Fülöp szepesi ispán seregei elfoglalták. A király 1324-ben az Aba nemzetségbeli Kompolti Imrét nevezte ki várnagynak, aki 1339-ig viselte ezt a tisztséget. Közben 1331-ben királyi adományként egy Chenyk nevű cseh vitéz kapta meg, majd 1337-ben újra visszaszállt a király kezére. 1372-ben Domoszlai Miklós hevesi ispán volt a siroki várnagy, aki saját költségén kijavíttatta a rossz karban levő várat, ezért zálogbirtokként megkapta I. Lajostól. 1388-ban Tari László vette át a zálogösszeg kifizetése fejében, s a következő évben a király neki is adományozta a várat. Ezt követően hosszú pereskedés támadt a Domoszlai és Tari leszármazottak közt a vár birtoklásának ügyében, hiszen mindkét fél igényt tartott arra. 1465-ben Tari László dédunokája minden birtokáról lemondott Ország Mihály nádor és Kompolti Miklós javára. A Pásztói család ezt is perrel támadta, s csak 1475-ben született királyi döntés: Mátyás király Kompolti Miklóst megerősítette a vár birtoklásában.

Kompolti János örökös nélküli halála után a várat Ország László, majd fia Kristóf örökölte. Ország Kristóf kedvelt tartózkodási helye volt a siroki vár, feleségével Zrínyi Ilonával ide is költözött. 1561-ben sarokbástyákkal erősítette meg a várat, az őrséget pedig 100 lovasra egészítette ki. Elhunytával a koronára szállt a vár tulajdona, így leánya Borbála és annak férje Török Ferenc 1569-ben vissza kellett, hogy vásárolja. Nekik sem volt fiúgyermekük, ezért lányuk Zsuzsanna és férje, a későbbi egri várkapitány, Nyáry Pál örökölte a várat.

Az élővilág értékeinek feltárása szempontjából a terület a 90es évek közepéig „fehér foltnak” volt tekinthető. A térség botanikai és zoológiai kutatásai a Bükk hegységre koncentráálódtak. A terület botanikai értékeinek szisztematikus feldolgozása 1995-ben indult meg, kezdetben az értékes erdőssztyep maradványok tekintetében. A botanikai adatok egy része bekerült a Bükk hegység flóráját feldolgozó munkába (Vojtkó András, szerk.), másrészt Pifkó Dániel és Barina Zoltán florisztikai cikkébe. A Bükki Nemzeti Parkra vonatkozó zoológiai monográfiában (Mahunka S. /szerk./) nem találunk adatokat a területről.

A TÉKA program keretében 2011-ben jelent meg Baráz Csaba, Kiss Gábor és Holló Sándor által írt összefoglaló ismertető füzet a hazánk fülkés szikláiról Szakrális köemlékeink – Kaptárkövek Magyarországon címen.

Mihály Péter és Baráz Csaba kaptárkö topográfiai kódrendszere alapján a lelőhely a H.6.c. jelölést kapta. A kódjelzések a magyarországi kaptárkö-lelőhelyek azonosítását segítik. A nagybetű a megye kezdőbetűjét, az arab szám a települést, a kisbetű a kaptárkö-lelőhelyet településen belül (a római szám a sziklát, az arab szám a fülkét) jelöli.

2.6. Gazdálkodási jellemzők

Művelési ágak tekintetében a tervezési területen mozaikosan kivett (rom, út), legelő és erdőterületek jellemzőek.

A Vár-hegyre felvezet az országos kéktúra turistaútvonala. A siroki várnak köszönhetően jelentős a turisztikai látogatók száma.

2.7. Veszélyeztető tényezők

Az időjárási elemek a szabad, mállékony kőzetfelszínek lepusztítását a morfológia kitettségnek megfelelően a völgyek délre néző oldalain képesek a legintenzívebben elvégezni. A kialakításukon túl azonban e külső erők a kaptárkövek lassú megsemmisítésében is jelentős szerepet játszanak. A környezetszennyeződés felerősödése miatt a tufa kőzetfajták mállása az utóbbi 30-40 évben jelentősen felgyorsult, ami a fülkés sziklák megőrzésének nem kedvez.

Természeti folyamatok következtében a sziklafelszín aprózódása és mállása a fülkék állapotára is hatást gyakorol.

A siroki vár közelsége miatt jelentős a terület turisztikai terheltsége, a környezetében elhagyott hulladékot lehet találni. A látogatók által okozott taposási erózió is erősen terheli a területet.

3. Természetvédelmi (kezelési) célkitűzések meghatározása

3.1. Természeti, táji, kultúrtörténeti értékek

A kaptárkövek megóvása, valamint környezetük természeti állapotának fenntartása, javítása.

3.2. Tervezési területhez kapcsolódó tevékenységek

A kaptárkövek és környezetük helyszíni kutatási lehetőségének biztosítása.

A kaptárkövek és környezetük örökségvédelmi célú bemutatási lehetőségének biztosítása.

4. A részletes kezelési terv

4.1. Természetvédelmi stratégiák

A kaptárkövek fennmaradását, környezetük megóvását és az egyéb természetvédelmi célkitűzések elérését elősegítő tevékenységek támogatása.

A kaptárkövek és környezetük károsítását, megsemmisítését eredményező tevékenységek tiltása.

A területhasználat szabályozása a kaptárkövek károsodásának megakadályozása érdekében.

A területen folytatott gazdálkodási és egyéb emberi tevékenységek összhangjának biztosítása a természetvédelmi célkitűzésekkel, a terület rendeltetésével.

A terület kutatásának, látogatásának, bemutatásának szabályozása, e tevékenységek összhangjának biztosítása a természetvédelmi célkitűzésekkel.

4.2. Részletes kezelési előírások

4.2.1. Művelési ághoz nem köthető természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak

4.2.1.1. Földtani, felszínalaktani természeti értékek, barlangok védelme

A területen a felszín átalakítása, vagy az azzal járó bármilyen tevékenység kizárólag a meghatározott természetvédelmi célkitűzések elérése érdekében, a működési területével érintett, a természetvédelmi kezelésért felelős nemzeti park igazgatóság (a továbbiakban: igazgatóság) munkatársának felügyelete mellett végezhető.

A területen követ fejteni tilos.

A kaptárköveket vésni, faragni, festeni, a fülkék alakját, méretét megváltoztatni tilos.

A kaptárköveken tárgyakat, eszközöket, műszereket csak a meghatározott természetvédelmi célkitűzésekkel összhangban, az igazgatósággal történt egyeztetést követően lehet ideiglenesen vagy véglegesen elhelyezni. Az igazgatóság az egyeztetés nélkül vagy nem az egyeztetés eredményének megfelelően elhelyezett tárgyakat, eszközöket, műszereket eltávolíthatja.

A kaptárkövekre és a fülkébe növényeket telepíteni tilos.

A kaptárköveken és közvetlen környezetükben megtelepülő, a sziklák állapotát – például a gyökérszövet repesztő hatása miatt – veszélyeztető fás és lágyszárú növényzetet, fa- és cserjegyományokat a természetvédelmi célkitűzésekkel összhangban, az igazgatósággal egyeztetve el kell távolítani. A növényzet eltávolítását az állagmegóvás érdekében sürgősen elvégzendő munkálatok kivételével a vegetációs időszakon kívül kell elvégezni.

A fülkében felhalmozódó talajt és növényi maradványokat rendszeresen el kell távolítani.

4.2.1.2. Élő természeti értékek

A területen megtalálható őshonos növényzet, védett és fokozottan védett botanikai és zoológiai értékek felmérése, kataszterezése.

4.2.1.3. Kutatás, vizsgálatok

A területen folytatható kutatási tevékenység célja a fülkék eredetének, rendeltetésének, kultúrtörténeti szerepének feltárása, a befoglaló kőzetek és felszínformák, mint a fülkéket befoglaló földtani-felszínalaktani képződmények megismerése, valamint a természetvédelmi kezelést elősegítő ismeretek bővítése lehet.

Kizárólag az igazgatósággal előzetesen egyeztetett kutatási terv alapján engedélyezhető az előző bekezdésnek megfelelő kutatás.

A kutatás során kizárólag olyan tevékenység végezhető, amely nem ellentétes a terület rendeltetésével, a kutatás és annak módszere nem veszélyeztet, károsítja a kaptárköveket.

A kutatás publikált vagy adattárban elhelyezett eredményeit a kutatást végzőnek az igazgatóság számára elérhetővé kell tennie.

4.2.1.4. Terület- és földhasználat

A területen építmény elhelyezése kizárólag az örökségvédelmi célú bemutatás és a kaptárkövek állagmegóvása érdekében engedélyezhető abban az esetben, ha az építmény a

kaptárkő és környezete tájképi egységét károsan nem befolyásolja, állapotát nem veszélyezteti.

A területen külszíni és mélyszinti bányaművelés nem folytatható.

A területen vadgazdálkodási létesítmény nem helyezhető el és nem üzemeltethető.

4.2.1.5. Látogatás

Tilos a területen technikai- és extrém sport tevékenységet folytatni.

A kaptárkövekre tilos felmászni. Kivételt képez ez alól az engedélyezett kutatás vagy a természetvédelmi kezelés céljából történő jelenlét.

4.2.1.6. Természetvédelmi infrastruktúra

A terület határán, a fő megközelítési útvonalak mentén hatósági tájékoztató táblát kell kihelyezni, szükség szerinti mennyiségben. A táblák fenntartásáról gondoskodni kell.

Amennyiben a területen az örökségvédelmi célú bemutatást szolgáló természetvédelmi infrastruktúra kiépítését nem az igazgatóság végzi, a bemutató útvonal nyomvonalát, a természetvédelmi infrastruktúra elemeit és azok elhelyezését, arculatát, valamint a tájékoztató táblák tartalmát (különös tekintettel a helyszínen betartandó látogatási szabályokra) előzetesen egyeztetni kell az igazgatósággal.

4.2.2. Művelési ághoz, vagy földhasználati módhoz köthető természetvédelmi kezelési módok, korlátozások és tilalmak

4.2.2.1. Erdők kezelése

A kaptárköveket közvetlenül érintően közelítés, fadóntás, készletezés nem végezhető.

4.3. Térképek

4.3.1. Kaptárkövek védőterülete topográfiai és kataszteri alapon (M 1:2000)

4.3.2. Kaptárkövek védőterülete topográfiai és kataszteri alapon (M 1:5000)

4.4. Fényképek

Mellékelve 4 db fénykép.

5. Bibliográfia

Alföldi László – Balogh Kálmán – Radócz Gyula – Rónai András (1975): Magyarázó Magyarország 200 000-es földtani térképsorozatához. M-34-XXXIII. Miskolc. Magyar Állami Földtani Intézet kiadása

Balogh Kálmán (1964): A Bükk hegység földtani képződményei. A Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve 48. 2.

Balogh Kálmán – Rónai András (1965): Magyarázó Magyarország 200 000-es földtani térképsorozatához. L-34-III. Eger. Magyar Állami Földtani Intézet kiadása

Baráz Csaba (1997): Bartalos Gyula (1839-1923) régészeti-történeti kutatásai – Egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XXXIII. 177-249

Baráz Csaba (1998): Szakrális táj. Kultúrtájkarakterológia a kaptárkövek ürügyén – Műemlékvédelem 1998. 6. sz., 316-322.

Baráz Csaba (1999/a): Kaptárkövek a Bükkalján – Sziklaméhésztől a magyar ősvallásig. - Debrecen

- Baráz Csaba** (1999/b): A bükkaljai kaptárkövek II. – A kaptárkövek kultúrtörténete – Földrajz Tanítása 1999. 1-2. sz., 10-18-
- Baráz Csaba** (2000): Kaptárkövek. Szakrális köemlékek a Bükkalján – Eger, 2000
- Baráz Csaba** (2002): Kaptárkövek a Bükkalján. In Baráz Cs. (szerk.): A Bükki Nemzeti Park. Hegyek, erdők, emberek. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger, 365-379.
- Baráz Csaba – Ilonczai Zoltán – Schmotzer András** (2007): Kaptárkövek völgye – Bábakalács füzetek - 7., BNPI, Eger
- Baráz Csaba – Kiss Gábor – Holló Sándor** (2011): Szakrális köemlékeink – Kaptárkövek Magyarországon, VM KTHÁ, Budapest
- Baráz Csaba – Mihály Péter** (1995-1996): A Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kaptárkő topográfia újabb eredményei és a fülkék rendeltetésének vizsgálata – Egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XXXI-XXXII.
- Bartalos Gyula** (1885): Eger vidékének történetírás előtti emlékei – In Adatok az Egri Egyházmegye történelméhez. I. Szerk. Kandra Kabos, Eger, 322-362.
- Bartalos Gyula** (1891): Egervidéki „kaptárkövek” és barlangok – Archeológiai Értesítő XI., 136-141.
- Klein Gáspár** (1939): Borsod vármegye és népességének története – In Vármegyei Szociográfiák V. Borsod vármegye, Budapest
- Kolacsovsky Lajos** (1934): A Bükk kaptárkövei – Turisták Lapja 46., 219-223.
- Kubinyi Ferenc** (1865): A szomolyai kaptár-völgy – Budapesti Szemle III., 1865. 10. szám, 452.
- Lukács Réka** (2009): A Bükkalja miocén szilíciumgazdag piroklasztitjainak petrogenézise: következtetések a magmatározó folyamatokra – doktori értekezés
- Mihály Péter** (1976): A Heves megyei kaptárkövek topográfiája – Egri Múzeum Évkönyve XIV., 245-292.
- Mihály Péter** (1978-1979): A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kaptárkövek topográfiája – Herman Ottó Múzeum Évkönyve XVII-XVIII., 33-86.
- Pelikán Pál** (2002): A Bükk-vidék földrajza. - Földtani felépítés, rétegtani áttekintés. – Fejlődéstörténet I. Szerkezetfejlődés. In Baráz Cs. (szerk.): A Bükki Nemzeti Park. Hegyek, erdők, emberek. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger, 23-70.
- Pelikán Pál szerk.** (2005): A Bükk hegység földtana. Magyarázó a Bükk hegység földtani térképéhez (1:50000) – Magyarország tájegységi térképsorozata, MÁFI, Bp.
- Pentélnyi László** (1996): Bükkalja savanyú intermedier vulkanizmus. In: Neogén vulkanitok a Kárpátok-Pannon régióban – Kézirat, MÁFI
- Pentélnyi László** (2002): A Bükk-vidék földrajza. – A Bükkalja I. Földtani vázlat. In Baráz Cs. (szerk.): A Bükki Nemzeti Park. Hegyek, erdők, emberek. Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger, 23-70.
- Pentélnyi László** (2005): A bükkaljai miocén piroklasztikum összlet. In Pelikán Pál (szerk.): A Bükk hegység földtana. Magyarázó a Bükk hegység földtani térképéhez, MÁFI, 210-225.
- Póka Teréz – Zelenka Tibor – Szakács Alexandru – Seghedi Ioan – Nagy Géza – Simonits András** (1998.): Petrology and geochemistry of the Miocen acidic explosive vulkanism of the Bükk Foreland; Pannonian Basin, Hungary – Acta Geologica Hungarica 41/4, 437-466.
- Saad Andor** (1963): A kaptárkövekről – Egri Múzeum Évkönyve I., 81-88.
- Saad Andor** (1966): Megoldott rejtély – Természettudományi Közlöny 1966. 9. szám
- Saad Andor** (1972): Adatok a kaptárkövek eredetének, korának és rendeltetésének meghatározásához – Herman Ottó Múzeum Évkönyve XI., 105-121.

- Saad Andor – Korek József** (1965): Denkmäler der Frühmittelalterlichen Imkerei am Fuss des Bükkgebirges. Die Fragen der Felsen mit Bienennischen – Acta Archeologica Hungarica XVII. 369-394.
- Schréter Zoltán** (1943): A Bükk hegység geológiája. Beszámoló a m. kir. Földtani Intézet vitaüléseinek munkálatairól. A m. kir. Földtani Intézet 1943. évi jelentésének függeléke 5. 7. 378–411.
- Schréter Zoltán** (1952): Földtani vizsgálatok a Bükk hegység déli részén. A Magyar Állami Földtani Intézet Évi Jelentése a 1944. évről 45-48.
- Soó Rezső** (1937): A Mátrahegység és környékének flórája. Magyar Flóraművek I. - Debrecen
- Zelenka Tibor** et al. (1997): Miocen acidic explosive vulkanism in the Bükk Foreland, Hungary: Identifying eruptive sequences and searching for source locations
- Vojtkó András** (2001): A Bükk hegység flórája. - Sorbus 2001, Eger: 1-340.
<http://epiteszforum.hu/latogatobarat-lett-a-siroki-var>